

Áillohaš – Auringon poika

Nämä tehtävät on tehty Ari-Pekka Lahden näytelmään Áillohaš – Auringon poika, joka saa ensi-iltansa Kansallisteatterissa 6.2. Kokonaisuus soveltuu hyvin esimerkiksi lukion äidinkielen kurssien AI3 Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa, AI4 tekstit ja vaikuttaminen sekä AI6 Kieli, kirjallisuus ja identiteetti sisältöön, mutta niitä voidaan soveltaa myös yläkoululaisille opettajan harkinnan mukaan. Tehtävät on tehty eteläisemmän Suomen oppilaita ajatellen. Oppilaan tietopohja ja suhde aiheeseen on melko erilainen etelässä kuin pohjoisessa kuten myös aiheesta nousevat kysymykset, mutta pohjoisen kiertueella vieraileville koululaisryhmille paketista voi varmasti hyödyntää ainakin osan.

Näytelmän teemoja ovat saamelaisuus, taiteilijaksi kasvaminen ja taiteen kautta vaikuttaminen sekä ihmisen suhde luontoon. Teos antaa hyvän mahdollisuuden pohtia myös teatterin poliittisuutta. Nils-Aslak Valkeapään taiteilijanuran keskeisenä tavoitteena oli saamelaisten ja saamelaiskulttuurin näkyväksi tekeminen ja niinpä myös tehtävissä painotetaan saamelaisuuteen tutustumista. Tehtäviin tarvittavat materiaalit löytyvät lopusta kohdasta Aineisto.

ARI-PEKKA LAHTI

ÁILLOHAŠ – AURINGON POIKA

KANTAESITYS OMAPOHJASSA
SAAMELAISTEN
KANSALLISPÄIVÄNÄ
6.2.2014

Taiteilijakuva Nils-Aslak Valkeapäästä

Kerran maa lakkasi olemasta maallinen, sai osansa taivaasta.

Siellä missä jäätikkö piirtyi taivasta vasten, missä kauneus hallitsi osana ääretöntä jumaluutta.

Siellä minä en ollut minä. Tuuli, tunturi, meri, taivas, tuli, vesi, elämä. Se ja ne muut, ne olivat minua parhaimmin.

Enontekiön Pättikässä kasvaa poromiehen herkkätuntoinen poika, joka ei suostu puukottamaan vuoneloaa hengiltä. Miehuuskokeessa epäonnistuvan pojan ominta aluetta on luonto, johon hän kokee syvää yhteyttä. Tuntureilla kuljeskelevaa ja lintujen kanssa laulelevaa nuorukaista eivät kaikki katso hyvällä. Sukulaisetkin epäilevät, kasvaako hänestä miestä ensinkään. Hänellä on kuitenkin tehtävä. Tämä tehtävä kuljettaa hänet kotituntureilta kauas maailmalle, jossa hänet opitaan tuntemaan Nils-Aslak Valkeapään nimellä. Oman yhteisön ennakkoluulojen ja valtakulttuurin puristuksessa määrätietoisesta pojasta kasvaa kokonaisen kansan tiennäyttäjää.

Vahva, kaunis ja runollinen esitys luo kirkkaan kuvan itseään etsivästä ja epäilevästä taiteilijasta, joka saa kokea niin luovuuden voiman kuin kuuluisuuden irvokkuuden. Yhden miehen tarinan kautta saavat äänensä saamelaisen taide ja selviytymistaistelu sekä kauneuden ja pyhyden kaipuu maailmassa, joka mistään piittaamatta kulkee kohti ekokatastrofia.

Nils-Aslak Valkeapää (saameksi **Áillohaš**) (1943–2001) oli saamelainen taiteilija ja tunnetuimpia saamelaiskulttuurin edistäjiä niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Monialaisesti lahjakas Valkeapää oli kirjailija, muusikko ja kuvataiteilija. Yksi hänen tunnetuimmista teoksistaan on *Aurinko, isäni* (*Beaivi, áhcázan*), josta hänelle myönnettiin Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinto vuonna 1991.

Esityskielet suomi ja saame. Tekstitys englanniksi.

Esitys on toteutettu yhteistyössä [Beaivváš Sámi Našunálateáhterin](#) ja [Ruska Ensemblen](#) kanssa. Esitystä on harjoiteltu Koutokeinossa, Beaivváš Sami -teatterissa. Omapohjan näytäntöjen jälkeen esitys lähtee kiertueelle Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisille seuduille.

ESIINTYJÄT Ingor Ántte Áilu Gaup, Jarkko Lahti, Mary Sarre ja Tiina Weckström

OHJAUS Ari-Pekka Lahti ja Hanna Brotherus

LAVASTUS Katri Rentto

PUKUSUUNNITTELU Berit Marit Haetta

MUSIIKKI Tuomas Rounakari

KOREOGRAFIA Hanna Brotherus

VALO- JA ÄÄNISUUNNITTELU Harri Kejonen

KIRJALLINEN AVUSTAJA Jarkko Lahti

TEHTÄVÄT

Ennen esitystä

1. **Keskustellaan** saamelaisuudesta ennen ja nyt.
Millaisia mielikuvia sinulla on saamelaisista?
Keitä tunnettuja saamelaisia tiedät?
Miten saamelaisnuoren arki eroaa sinun arjestasi?

2. **Testaa tietosi saamelaisista – tietokilpailu** (ks. Aineisto)

3. **Ryhmätyö (n. 8-10 henkeä):** tutustutaan saamelaisiin

Tutkitaan Saamelaiset Suomessa -materiaalia. Jokainen ryhmäläinen valitsee yhden artikkelin seuraavista ja esittelee sen pääkohdat ryhmälle.

- Joni Saijets: Saamelaiset Suomessa tänään s. 6
- Sampsa Holopainen: Saamelaiskielten nykytila s. 8
- Jukka Gustafsson: Saamen kielen asema ja tulevaisuus Suomen koulutuspolitiikassa s.10
- Niina Siltala: Kielipesä: ei mikään tavallinen päiväkotikieli s. 15
- Markus Juutinen: Enemmistöstä näkymättömäksi vähemmistöksi: Kaupunkisaamelaisuuden synty s.19
- Haastattelu: Unna Syväjärvi - Vihdoinkin kotona, Lauttasaarella s.24
- Sampsa Holopainen: Saamelaisten historia Suomessa s. 32
- Reetta Toivanen: Saamelaisten oikeudet Suomessa s. 38 + Ekskursio: Miksi saamelaisten oikeudet eivät toteudu? s. 39

4. Väittely

Järjestetään väittely aiheesta *Onko saamelaisten oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin tuettava?* Argumentit valmistellaan ryhmissä, jonka jälkeen yksi jäsen edustaa ryhmää väittelyssä.

5. **Tutustu henkilöön.** Lue Nils-Aslak Valkeapään muistokirjoitus. Voidaan myös katsoa dokumentti Tuuli käy läpi sydämeni (Aineisto).

6. **Luetaan runo** Valkeapään palkitusta teoksesta Aurinko, isäni (Aineisto: runo 1). Mitä saat tietää runon minäkertojasta?

7. **Saamelaiset sorrettuna kansana.** Luetaan Aamulehden artikkeli Saamelaisilla syy korottaa äänensä (ks. Aineisto) ja haetaan tarvittaessa lisää tietoa internetistä. Keskustellaan.

- Mitä samanlaista ja erilaista on saamelaisten ja Australian aboriginaalien tai Amerikan intiaanien kohtaloissa?
- Alkuperäiskulttuureihin suhtaudutaan usein kahdella tavalla: joko vaaditaan muuttumaan täysin valtaviestön kaltaiseksi tai ihannoidaan ja vaaditaan pysymään täysin muuttumattomana. Onko jompikumpi näistä parempi lähestymistapa? Miten sinun mielestäsi olisi hyvä suhtautua? Millainen asenne Suomessa on vallalla?

Esityksen aikana

Havainnointitehtäviä

Luokka jaetaan ryhmiin ja kukin ryhmä havainnoi kahta seuraavista kohdista.

1. Ari-Pekka Lahden sanoin nykysuomalaiset ovat menettäneet luontosuhteensa ja kehollisen suhteen elämään. Valkeapään taiteessa tämä suhde sen sijaan näkyy. Tarkkaile, mikä rooli kehollisuudella ja fyysisellä liikkeellä on näytelmässä.

Mitä tunteita näyttelijät ilmaisevat liikkeiden avulla? Millainen kohtaaminen olisi, jos näyttelijä ei käyttäisi fyysistä liikettä?

Miten luonto näkyy tai kuuluu näytelmässä? Mitä mielikuvia se sinussa herättää?

2. Millainen on Valkeapään tie taiteilijaksi ja taiteilijaidentiteetti? Mikä on Valkeapään suhde kansaansa yksilönä? Entä taiteilijana? Eroaako se jotenkin muista taiteilijoista, joita tiedät?

3. Áillohaš – Auringon poika on tekijöidensä mukaan poliittista teatteria. Analysoi näytelmää tästä näkökulmasta. Mitä poliittisia jännitteitä havaitset? Mikä merkitys on näytelmän esityspaikalla tai näyttelijöiden kansallisuudella?

4. ”Kädet muistavat asioita, joita mieli ei muista.” Monet suomalais-ugrilaiset kansat ovat perinteisesti ajatelleet, että ihmisestä jää jotakin hänen tekemiinsä esineisiin ja niitä koskettamalla voi käsin muistaa tuon ihmisen.

Näytelmän ainoana lavastuksena ovat vanhat tikapuut. Näytelmän loppupuolella Ailu muistelee perhettään ja tuo tikapuut lavan etureunaan. Mikä rooli tikapuilla on kohtauksessa? Havainnoi näyttelijän ja tikapuiden suhdetta tarkemmin.

5. Näytelmä on hyvin niukasti lavastettu. Millä keinoilla kohtauksiin rakennetaan vaikutelmaa ajasta, paikasta ja säätilasta yms.?

6. Näytelmässä käytetään sekä suomen että saamen kieltä. Mikä merkitys kielen valinnalla on? Millä tavalla näytelmä olisi erilainen, jos se esitettäisiin pelkästään suomeksi?

Esityksen jälkeen

1. Keskustellaan havainnointitehtävistä. Havainnointiryhmät kokoavat havainnot ja esittelevät ne muulle ryhmälle. Keskustellaan.

2. Väitejana. Jaetaan luokkatila siten, että vastakkaisista seinistä toinen tarkoittaa täysin samaa mieltä ja toinen täysin eri mieltä. Opettaja lukee väitteen ja oppilaat siirtyvä seisomaan sellaiseen kohtaan seinien väliin, joka kuvaa, kuinka samaa mieltä tai eri mieltä he ovat. Kun paikka on löytynyt, otetaan neljän hengen ryhmä ja kerrotaan, millä perusteella valitsi paikan.

Väitteitä: Pidin näytelmästä.
Opin uutta saamelaisuudesta.
Taide voi muuttaa maailmaa.
Vähemmistökulttuureita pitää tukea, jotta ne säilyvät muuttumattomina.
Taiteilijan pitää olla poikkeuksellinen henkilö.
Saamen kielen säilyminen on tärkeää.
Suomalaisten pitäisi pyytää anteeksi saamelaisilta.
Minulla on läheinen suhde luontoon.
Näytelmässä Ailun olisi pitänyt jäädä oman perheensä tueksi.

3. Pohdintatehtävä. Kirjoita. Tätä ei tarvitse näyttää muille.

Maailma ei ole vain paikka, jossa on vauhtia ja vaarallisia tilanteita ja tavoitteena saada rahaa tai menestystä. On myös muunlaisia tapoja elää ja monenlaisia arvoja.

Pohdi:

Mitä arvoja sinulla on?
Mitä arvoja näytelmästä välittyi?
Mitä merkitystä näytelmällä oli sinulle itsellesi?
Muuttuiko omassa ajattelussasi jotain?

3. Kirjoitustehtävä

Kirjoita essee jostakin seuraavista aiheista.

Voiko taide muuttaa maailmaa? Otsikoi itse.

Lue Valkeapään runot (aineisto: runo 2 ja 3) ja kirjoita runoanalyysi, jossa pohdit erityisesti, miten niissä näkyy vastakkainasettelu vähemmistökansan ja muun maailman välillä.

Lue Aamulehden teksti (aineisto: Saamelaisilla syy korottaa äänensä) ja kirjoita siihen vastine.

Kirjoita kritiikki näytelmästä Áillohaš – Auringon poika. Voit valita julkaisukanavan itse.

Miten taiteilijaksi kasvetaan? Otsikoi itse.

Olemmeko menettäneet suhteen luontoon ja omaan kehoomme?

AINEISTO

Nils Aslak Valkeapään muistokirjoitus. Helsingin Sanomat.

<http://www.hs.fi/muistot/Nils-Aslak+Valkeap%C3%A4%C3%A4/a1364359024721>

Dokumentti Nils-Aslak Valkeapäästä

<http://www.youtube.com/watch?v=ax8eWwrneVE>

Saamelaiset suomessa – näkökulmia ja ääniä tämän päivän saamelaisuuteen. Sukukansojen ystävät ry 2013.

http://sukukansat.mafun.org/Saamelaiset_Suomessa_web.pdf

Puheenaihe: Saamelaisilla on syy korottaa äänensä – Kurja kohtelu on totta. Aamulehti 20.1.2012.

http://www.aamulehti.fi/cs/Satellite?c=AMArticle_C&childpagename=KAL_newssite%2FAMLayout&cid=1194715988026&p=1194596113763&packedargs=packedargs%3DAMArticleCommentThreadDetails%25253AmaxPosts%253D50&pagename=KALWrapper

Testaa tietosi.

1. Suomessa on saamelaisia
 - a) noin 2000.
 - b) noin 10 000.
 - c) noin 50 000.
 - d) noin 200 000.
2. Saamelaisten asema Euroopan ainoana vähemmistökansana kirjattiin Suomen perustuslakiin
 - a) vuonna 1995.
 - b) vuonna 1953.
 - c) vuonna 2012.
 - d) vuonna 1918.
3. Nykyään puhuttuja saamelaiskieliä on yhteensä
 - a) 4
 - b) 9
 - c) 2
4. Mitä suomen sukukieliä tiedät? Nimeä mahdollisimman monta.
5. Mitä tämä pohjoissaamelainen vuoropuhelu voisi tarkoittaa suomeksi?
 - Dearwa! Mii gullo?
 - Giitu buorre.
6. Saamen kielellä voi Suomessa (valitse yksi tai useampi)
 - a) asioida valtion ja kunnan virastoissa kaikkialla Suomessa.
 - b) saada palvelua esimerkiksi lääkärissä saamelaisalueella.
 - c) opiskella peruskoulussa saamelaisalueella.
 - d) kuunnella radiota.
7. Mikä on...
 - a) vuonelo / vaadin?
 - b) tokka?
 - c) joiku?
 - d) staaalo?
8. Saamelaisilla on oma virallinen (valitse yksi tai useampi)
 - a) kansallispuku
 - b) kansallislaulu
 - c) lippu
 - d) itsehallinto.
9. Pääkaupunkiseudulla asuu
 - a) noin 50 saamelaista.
 - b) noin 400 saamelaista.
 - c) noin 1000 saamelaista.

Vastaukset

1. B
2. A
3. B
4. Karjala, vepsä, vatja, inkeroinen, viro, liivi, saame, mansi=voguli, hanti=ostjakki, mari=tseremissi, mordva, komi=syrjääni, udmurtti=votjakki, unkari, samojedikielet
5. - Terve! Mitä kuuluu?
- Kiitos hyvää.
6. B, C ja D
7. a) naarasporo (vuonelo= n. 2 vuotta vanha, vaadin = 3+ vuotta vanha)
b) suuri porolauma
c) saamelainen perinnelaulu
d) saamelainen haltiaolento
8. A, B ja C. Saamelaiskäräjät on kulttuuri-itsehallintoelin, joka hoitaa saamelaisten asemaa koskevia asioita, mutta täyttä itsehallintoa ei kuitenkaan ole.
9. C

Runo 1

52. mutta sitten minun
olisi pitänyt
pistää puukolla

aika seisahtui
sydän sykki
tykytti korviin asti
veri kohisi päässä
näin vain vuonelon silmät, silmissä
kyynelet
vai minunko silmissäni

alkoivat kutsua Aatsan oudoksi eläjäksi
alkoivat puhua siitä raukasta

ilmissäni usvaa
mielessä yötä

53. loittonin ihmisten joukosta
alkoivat
tulla minun luokseni

54. kuka olisi uskonut
vajavuutta avaajaksi
heikkoutta voimaksi
näkyviin muut maailmat
uudet
korviin toiset äänet
kuka olisi uskonut
Aatsan vaiteliaasta lapsesta
lintujen kanssa puhuu, porojen
kiviä paimentaa
tuulen kanssa sopottaa
kuka olisi uskonut
nälkään kuolisi
ei porolta henkeä
vaan niin on outo
ei sitä tiedä
mikä lie

ja sitten
yksi ja toinenkin
 mikä kelläkin syynä
 mikä kelläkin huolena

ja minä
vajavainen ihminen
raukka
en poroltakaan henkeä

vaiti
 istuin
kuuntelin

 heidän huoliaan
 Säälittelyään
 mielensä riisuiivat
 itsensä
 alasti
 minulle, vajavaiselle
 josta ei nyt niin tarvitse välittää

taakan sälyttivät, salojaan

Nils-Aslak Valkeapää: Aurinko, isäni 1988
Kääntänyt Pekka Sammallahti

Runo 2

Mielitkö sivistyneeseen maailmaan?

Kuulitko kerrottavan miten Amerikassa
tapettiin kananpoikasia
ja heitettiin menemään
jotta ihmiset pärjäisivät paremmin
– hyvin toimeentulevat ihmiset
Tässä maailmassa jossa kolmesataa miljoonaa
lasta näkee nälkää

Ja kuulitko kerrottavan
Miten Kambodzaan putosi pommeja vahingossa
Oletko kullut nimet Tsekkoslovakia
Ho Tsi Minh, Allende

Wounded Knee

Maailmahan on niin sivistynyt
sata miljoonaa muuta on ihminen oppinut tappamaan
viimeisten viidenkymmenen vuoden kuluessa

Entä oletko kuullut kerrottavan
miten primitiivistä
saamelaiskulttuuri on

Nils-Aslak Valkeapää: Kevään yöt niin valoisat 1974
Kääntänyt Anneli Rosell

Runo 3

Kertoiko sinulle yksikään
että asumme Saamenmaassa

Sanoiko
että tämä on Saame
tunnustiko myöskin
että tämä on meidän

Ei kai vain puhunut
primitiivikulttuurista
yksinkertaisesta kansasta

ei kai vain sanonut
että h e toivat sivistyksen

Nils-Aslak Valkeapää: Kevään yöt niin valoisat 1974
Kääntänyt Anneli Rosell